

ЦААЗААР АВАХ ЯЛ БА ХҮНИЙ ЭРХ

Б.Хулан

Энэхүү эрдэм шинжилгээний өгүүлэлд цаазаар авах ял ба хүний эрхийн тухай тусгаж өгсөн ба цаазаар авах ял одоо ямар хэмжээнд байж хүний эрхийг хангаж буй талаарх ойлголтыг бий болгохын тулд өнгөрсөн дэх цаазаар авах ялын тухай ойлголт болон өнөө үед тухайн ял нь ямар түвшинд байгаа талаар судлан тухайн өгүүллийг бичих ба эрдэм шинжилгээний өгүүлэлд Д.Баярсайнхан, И.Дашням, Э.Авирмэнд, Б.Амарбаясгалан, Г.Сүхбаатар, Сайшаал зэрэг олон эрдэмтэдийн бүтээлээс иш татан өгүүлэлд тусгана.

Монгол Улсын Эрүүгийн хуульд заасан онц хүнд гэмт хэрэг үйлдсэний учир шүүхийн хүчин төгөлдөр тогтоолоор ялын дээд хэмжээ оногдуулахаас бусад тохиолдолд хүний амь нас бусниулахыг хатуу хориглоно гэж заасан байдаг ба ялын дээд хэмжээ буюу цаазаар авах ял нь хүн бүр амьд явах эрхтэй гэх эрхийг зөрчиж буй хүний эрхийн эсрэг үйлдэл болж байна. Энэ эрхийг олон улсын эрх зүйн хувьд улам баталгаажуулж хүн бүр амьд явах салшгүй эрхтэй, энэ эрхийг хуулиар хамгаалах ба хэний ч амь насыг дур мэдэн бусниулж болохгүй, цаазаар авах ялыг цуцлаагүй улс оронд уг ялыг зөвхөн онц хүнд гэмт хэрэг үйлдсэний учир төрлөөр устгах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, тийм гэмт хэрэг үйлдэгчдийг шийтгэх зориолгоор тухайн гэмт хэрэг үйлдэх үед хүчинтэй байсан хуулийн дагуу тухайн этгээдэд оногдуулах үзэл бий болсон нь хүний амьд явах эрхийг хязгаарлан тасалж буй нэг хэлбэр хэмээн хоорондоо харшилж байгаа тул уг асуудлыг шийдвэрлэж зохих аргуудыг хэрэглэх шаардлага бий болж буйд тулгуурлан эрдэм шинжилгээний өгүүллийг бичлээ.

Удиртгал

Энэхүү эрдэм шинжилгээний өгүүлэлд цаазаар авах ял ба хүний эрхийн тухай тусгаж өгсөн ба цаазаар авах ял одоо ямар хэмжээнд байж хүний эрхийг хангаж буй талаарх ойлголтыг бий болгохын тулд өнгөрсөн дэх цаазаар авах ялын тухай ойлголт болон өнөө үед тухайн ял нь ямар түвшинд байгаа талаар судлан тухайн өгүүллийг бичих ба эрдэм шинжилгээний өгүүлэлд Д.Баярсайнхан, И.Дашням, Э.Авирмэнд, Б.Амарбаясгалан, Г.Сүхбаатар, Сайшаал зэрэг олон эрдэмтэдийн бүтээлээс иш татан өгүүлэлд тусгана.

Монгол Улсын Эрүүгийн хуульд заасан онц хүнд гэмт хэрэг үйлдсэний учир шүүхийн хүчин төгөлдөр тогтоолоор ялын дээд хэмжээ оногдуулахаас бусад тохиолдолд хүний амь нас бусниулахыг хатуу хориглоно гэж заасан байдаг ба ялын дээд хэмжээ буюу цаазаар авах ял нь хүн бүр амьд явах эрхтэй гэх эрхийг зөрчиж буй хүний эрхийн эсрэг үйлдэл болж байна. Энэ эрхийг олон улсын эрх зүйн хувьд улам баталгаажуулж хүн бүр амьд явах салшгүй эрхтэй, энэ эрхийг хуулиар хамгаалах ба хэний ч амь насыг дур мэдэн бусниулж болохгүй, цаазаар авах ялыг цуцлаагүй улс оронд уг ялыг зөвхөн онц хүнд гэмт хэрэг үйлдсэний учир төрлөөр устгах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, тийм гэмт хэрэг үйлдэгчдийг шийтгэх зориолгоор тухайн гэмт хэрэг үйлдэх үед хүчинтэй байсан хуулийн дагуу тухайн этгээдэд оногдуулах үзэл бий болсон нь хүний амьд явах эрхийг хязгаарлан тасалж буй нэг хэлбэр хэмээн хоорондоо харшилж байгаа тул уг асуудлыг шийдвэрлэж зохих аргуудыг хэрэглэх шаардлага бий болж буйд тулгуурлан эрдэм шинжилгээний өгүүллийг бичлээ.

Нэг. Цаазаар авах ял ба түүний түүхэн хөгжил

Монголчуудын эртнээс уламжлагдаж ирсэн ёс заншил, хууль цаазын өв, уламжлалаас үзэхэд эрүүгийн ялын бодлого нь нилээд хатуу чанга, тэр тусмаа цаазаар авах ялыг өргөн хүрээнд, харьцангуй түгээмэл хэрэглэж ирсэн байдаг.

Цаазаар авах ял бол Монголын эртний уламжлалт ялын нэг бөгөөд энэ нь нэн эрт үеэс нүүдэлчин овог аймгуудын хоорондын тэмцэл, зөрчилдөөний үр дагавар болж гарч ирсэн цусан өшөө

авах ёсны (талеоноос ялгаатай) үүсэл гарлаас эх үндэс авч хөгжин хэрэглэгдэж иржээ.

Цаазаар авах ялыг Монголчууд ялын дээд хэмжээ гэж үзэхээсээ илүү зайлшгүй бөгөөд шударга шийтгэлийн илэрхийлэл, хөх тэнгэрийн зарлигаар тогтоосон гэсгээл, хариуцлагын хэлбэр гэж үзэх хандлага олон жилийн турш бүрэлдэн төлөвшсөн байдаг. Өөрөөр хэлбэл, аливаа гэмт үйл учруулсан хохирлоосоо илүү тухайн гэмт үйлийг үйлдэх гэсэн санаа, зорилго, сэдэл нь тэнгэрийн ёсонд ноцтой харшилсан нүгэлт үйл гэж үзэж байснаас үүдэн цаазаар авах ялын хэрэглээг он удаан жил тогтвортой хадгалж, уг ялын хууль цаазын агуулга, ач холбогдлыг ямагт хүлээн зөвшөөрч даган мөрдөж байв.

Хүннүгийн үед тодорхой үйлдлээр хүнийг алах, хүнд гэмт хэрэг үйлдвэл цаазаар авах ял оноодог байсан байна. Энэ тухай Хүннү судлаач Г.Сүхбаатар Хятадын “Түүхэн тэмдэглэл” (Ши-Цзи) хэмээх эх сурвалжид “Тэдний баримталдаг хуулиар ирт үзүүртнийг гаргавал цаазаар авна, хулгайн ялтай хүний гэр бүлийг хураана, хөнгөн хэрэгтнийг бэрээднэ, хүнд хөдөлмөрт зүтгүүлнэ, хүндийг цаазаар авна¹ гэж бичсэн байдаг.

Энэ тухай Профессор Д.Баярсайхан Хүннүгийн хэв хуульд цаазаар авах ялыг зөвхөн хүнд ноцтой гэмт хэрэгт (ирт үзүүртний гэмт үйл) ногдуулж байсан нь тухайн ялыг хууль журмаас гадуур дур зоргоор ногдуулах явдлыг хязгаарлаж байсан жишээ мөн” гэж тэмдэглэсэн билээ². *Сяньбид* цаазаар авах ял байсан ч үхэр, хониор золио өгч (солих, орлуулах) ялаас хэлтэрч болдог байжээ³. Хүннү гүрний дараах төрт улсууд болох Тоба, Тогоон, Жужан, Түрэг, Хиргис, Хятан зэрэг эртний Монголын нүүдэлчин улсуудын эрүүгийн ял цаазын түүхэн уламжлалаас үзэхэд цаазаар авах ялыг оноох үндэслэл, зарчим нь нүүдэлчдийн ёс заншлын онцлогийг тусгасан байдгаас үүдэн нилээд хатуу чанд байсны дээр хүний амь хөнөөснөөс гадна хаан төрд тэрсэлсэн өрх гэр, ёс заншлыг гутаан доромжилсон мал хулгайлсан зэрэг гэмт хэрэгт оноож байсны дээр зарим тохиолдолд уг ялыг өөр ялаар (мал болон торгуулиар) солих журмыг бий болгож хэрэглэж байсан зэрэг нь түүхэнд үлджээ⁴. Монголын эрт цагийн заншилд садар самуун явдлыг хамгийн хүнд гэмт хэрэгт тооцож, тэр хэмжээгээр хатуу шийтгэл оноож байжээ. Тухайлбал, аймгийн тэргүүлэгчдийн эхнэр энгийн харц ардтай ханилан явалдсаныг мэдвэл тэр даруй хөвчөөр боомилон алж, явалдсан эрийн эцэг, хөвгүүн ах дүүсийн нэг л хүнийг үлдээж, бусдыг цөм үхэх ялд унагааж охид, гэр тэрэг, бүх малыг нь хураан авдаг байжээ. Хэн нэг хүн өөр хүний эзэмшихүүн газар дээр илэрхий хулгай дээрэм хийвэл түүнийг үг дуугүй алдаг байв⁵. Цаазаар авах ялыг цавчих, хөвчөөр боомилон алах, чулуу шийдмээр дэлдэх аргаар гүйцэтгэдэг байжээ.

Доктор Б.Амарбаясгалан цаазаар авах ялын асуудлыг докторын зэрэг горилсон диссертацийн хэмжээнд судлаад “Эртний Дорно болон Өрнө дахин, түүнчлэн Монголын эртний эрүүгийн ял цаазын түүхэн уламжлал дахь нийтлэг шинж нь:

- Цаазаар авах ялыг харьцангуй түгээмэл хэрэглэж ирсэн;
- Уг ялын хэрэглээнд тухайн үндэстэн, улс орны ёс заншил болон шашин шүтлэгийг ноцтой зөрчсөн болон өрх гэр, гэр бүлийн ёс журмыг гутаасан гэмт үйлдлийг тухайн ялын нөхцөлд тооцон хэрэгжүүлж байсан;
- Цаазаар авах ялыг хэрэглэх арга нь олон янз бөгөөд ихэнхидээ залхаан цээрлүүлэх, бусдад сургаж болгох зорилготой байсан зэргийг дурьдаж болно.

Харин Монголын эртний эрүүгийн ял цаазанд цаазаар авах ялын бодлого нь харьцангуй ялгарч харагддаг бөгөөд цаазын ялтай этгээдийг тухайн хүний эд хөрөнгийн байдлыг харгалзан малын

¹ Г.Сүхбаатар. Монголын эртний түүх судлал 1 боть. Монголчуудын эртний өвөг. УБ. 2000. 73 дахь тал

² Д.Баярсайхан. Эрх зүйн сэтгэлгээний орчин цагийн асуудал. УБ. 2012. 42 дахь тал

³ И.Дашням. Монгол Улсын төр, эрх зүйн түүх. Тэргүүн боть. УБ. 2005. 69 дэх тал Э.Авирмэд, И.Дашням. Дурдсан бүтээл 117 дахь тал

⁴ И.Дашням. Дурдсан бүтээл 117 дахь тал

⁵ Э.Авирмэд, Д.Дашцэдэн. Дурдсан бүтээл. УБ., 1997. 8 дахь тал

торгуулиар золио болгон сольж, эрүүгийн эрх зүйн орлуулалтыг бий болгон хэрэглэж ирсэн нь дэлхийн түүхэн дэх анхны тохиолдлуудын нэг бөгөөд энэ уламжлал нь дэлхий нийтийн эрүүгийн эрх зүйн цаашдын хөгжилд тодорхой хэмжээгээр нөлөө үзүүлжээ”⁶ гэж дүгнэсэн.

IX-XII зууны үеийн Монгол ханлиг аймгууд болох Татар, Хэрэйдй Найман болон Мэргэд, Баяд, Ойрад, Жалайрын холбоонд ч элдэв харш үйлд цаазаар авах ял уламжлагдан ирсэн гэж түүхэнд үздэг⁷.

1206 онд Монголын нэгдсэн улс байгуулагдсаны дараа Чингис хаан Зүрчидийн Алтан улстай жилийн аян дайн, Дундад Азид явуулсан цэргийн ажиллагааны үеэр үг дуугүй бууж өгөх шаардлагыг хүлээж авсан, бууж өгсөн хотын захирагч, эздийн амийг өршөөн хэлтрүүлж байсан. Жишээ нь: Бухар, Самаркандын эзлэх аян дайны өмнө Чингис хаан элч заран “Чингис хаан биеэрээ хэдэн мянган цэрэг дагуулж ирээд байна. Та нар хэрвээ бага ч гэсэн эсэргүүцвэл нүд ирмэхийн зуур хот чинь үнсэн товрог болж хээр талыг цусан далай болгох болно. Хэрэв та нар үнэнч 3 итгэлийг болгоон сонсох юм бол та нарын амь нас, эд хөрөнгөнд чинь үл халдах баталгаатай гэж тулган шаардсаныг хотын дарга хүлээн авч Чингис хаанд элч, бэлэг сэлт хүргүүлж ба өөрийн биеэр их хаанд зараалхан бууж өгснөө өчсөн байна. Чингис хаан хотын дарга, элчийг хүлээн аваад зөөлөн үг, өршөөлийн царайгаар тэднийг тайтгаруулж, үхэх ялаас хэлтрүүлжээ”⁸.

Монголын нэгдсэн улсад Хүннү, Сяньби, Нирун зэрэг эртний /лсуудын үед үүсэн хөгжсөн эрх зүйн уламжлалыг өвлөн шингээсэн заншлын эрх. хэм хэмжээ. төрөөс батлан гаргасан хууль. эрх зүйн актууд гэсэн хоёр эх сурвалж зонхилж байв. Чингис хааны тунхагласан засаг. зарлигуудыг багтаасан “Их Засаг” хуульд эрүүгийн бодлого. ял шийтгэлийн асуудал онцгой байр эзэлж байсан Жорж Вернадский "Засагт орсон эрүүгийн хууль цааз нь төр хийгээд нийгэмд тайван ес журмыг сахиулах гол хэрэгсэл болсон гээд ... Бүү худал хэл алив гэмт явдалд алах ял тогтооно гэж заасныг онцлон дурдсан⁹.

Төрийн тэргүүн, их хааны махбод. эрх мэдэл. нэр төр халдашгүй дархан агаад түүний эсрэг үйлдэл гаргаваас төрийн эсрэг гэмт хэрэгт тооцож, хатуу цээрлэл хүлээлгэнэ “Хаан ба төр улсаас зөрчигсөдийг элах ялаар шийтгэх . Хаадын сонгуульгүйгээр өөрийн эрх сүлд түшиглэн хаан суусан бол түүнийг өчүүхэн ч хайр найргүй цаазлах. Хуурамч элч буюу өөрийгөө элчин сайд, төлөөлөгч хэмээн хууран мэхэлбэл цаазлах” зэргээр хаант засаглал, хааны амь нас, бие махбод гэмт халдлагаас хамгаалсан шинжтэй байсан¹⁰ гэж шинжлэх ухааны доктор И.Дашням тэмдэглэжээ.

Их Засаг хуульд захиргааны журам зөрчсөн зарим үйлдэлд. тухайлбал. Өөрийн арваныг үл захирах насныг олж гэмт болгох, хөрөнгө мөнгө эрхэлдэг түшмэд албан мөнгө хөрөнгөнөөс авч хэрэглэвэл алах”, “хөрөнгө захирагч нар дур зоргоор ард иргэдээс алба авах. ажилд зарах”, “хүн өөрийн харъяаны мянгат, зуут, арванаас дур мэдэн гарч явбал алах”, “цэрэг байлдааны даалгавар үл биелүүлэх, урван тэрслэх, байлдааны талбараас зугтах, оргох, олзлогдсон хүмүүст түүнийг барьсан хүнээс зөвшөөрөл авалгүй хоол, хүнс өгөх” зэрэг гэмт хэрэг цаазлах ял оногдуулж байжээ. Сайшаал "Хулгай хийсэн этгээдийг цаазлан хороож гэргий ба мал хөрөнгийг хураан авч хулгайд малаа алдсан хохирогсдод өгнө. Том хулгайчид үхэх ял оногдуулна” гэж бичжээ. Их засаг хуульд цаазаар авах ялаас гадна эрхтэнг хагаслах, гяндлах, цөлөх, бэрэгдэх, торгох, эд хөрөнгө хураах, тушаал эвдэх зэрэг ял оногдуулахаар зааж байсан.

Шинжлэх ухааны доктор И.Дашням "Ерөнхий хууль буюу Чингис хааны үндсэн хууль

⁶ Б.Амарбаясгалан. Цаазаар авах ял: Олон улсын болон Монголын эрүүгийн эрх зүйн уялдаа холбоо. Докторын диссертаци. УБ., 2013.19-20 дахь тал

⁷ Г.Сүхбаатар. Монголын эртний түүх судлал. 2 боть. УБ., 2001. 76 дахь тал; И.Дашням. Монгол Улсын төр эрх зүйн түүх /МЭӨ 2009 - МЭ XIII зууны дунд үе/ тэргүүн боть. 160-182 дахь тал

⁸ Сайшаал. Чингис хааны товчоон. Дэд дэвтэр. УБ . 2004. 102 дахь тал

⁹ Ж Вернадский. Чингис хааны их засгийн судалгаа. УБ.. 1992 26 дахь тал

¹⁰ И.Дашням. Дурдсан зохиол. УБ., 2005. 364 дэх тал

товчоо"-ны 51 дүгээр зурваст хулгайчдыг алах бөгөөд түүний гэргий мал хөрөнгийг нь хураана 52 дугаар зурваст боол хүн бусдын юмыг хулгайлбал тэрхүү боол ба боолын эзнийг алах ялаар шийтгэн, тэдний гэргий эд хөрөнгийг хураан авмой" гэж заасныг дурджээ. Энэ бүхнээс дүгнэлт хийхэд Их засаг хуульд алах ялыг өргөн хэрэглэж байсан нь харагдаж байна.

Өгөдэйн хаанчлалын үеийн эрх зүйн тулгуур эх сурвалж нь "Их засаг" хууль байсан бөгөөд "Хуулийг дээдэлж, заалтыг чанд мөрдөх явдал засаг төр тогтвортой, ард олон амгалан байхын үндэс" гэж Өгөдэй хаан сургаж байв.

Энэ үед гэмт хэрэг зөрчилтэй тэмцэх, гэмт хэргийг илрүүлэх, гэмт хэрэгт холбогдосдыг байцаах, яллах, ялтан хэрэгтнийг хадгалах төрийн үйл ажиллагаа нэгэн цогц болон явагдаж байжээ. Өгөдэйн хаанчлалын үед Их Монгол Улсад "алах, цаазлах" ялыг өргөн хэрэглэж байсан. Жишээ нь. Төрийн их хуралдайд ноёд зарласаар байхад оролцоогүй, түүнчлэн] эхнэр, нөхөртэй хүн бусадтай завхайрвал эхнэр, нөхрийг хоёуланг нь алах ял шийтгэх ёстой байв.¹¹

Плано Карпини "Монголчуудын түүх"-д дурдсанаар ял оногдуулбал зохих 40 шахам гэмт үйлдлийн нэлээд илүүд нь цаазаар авах ял оногдуулж байсан¹² гэжээ.

Энэ нь цаазаар авах ялыг түгээмэл хэрэглэж байсныг харуулна. Ялангуяа төрд тэрслэх, цэрэг хөдөлгөн босгох, амь насыг нь санаатайгаар бүрэлгэх, улсаас урвах, цэрэг байлдааны журам зөрчих аваас цаазаар авах ялыг чандлан хэрэглэж байсан нь зүйн хэрэг юм. Рашид-Ад-Диний "цаазаар авах ялыг гүйцэтгэхдээ сурвалжит хүнийг бол хорт ундаа, хор өгөх хэлбэрээр амийг нь алах бусад тохиолдолд цавчих, харвах, усанд живүүлэх, эсгийнд боож бүтээж алах аргаар гүйцэтгэж байсан"¹³ гэж бичжээ.

Юан гүрний нэвтэрхий хуульд алах ял нь нэн түгээмэл хэрэглэгддэг төрөл байсан бөгөөд түүнийг цавчиж алах, огтчиж алах хоёр аргаар гүйцэтгэж байв. "Алтан хааны цаазын бичиг", "Арван буянт номын цааз", "Халхын цааз эрхэмжийн 18 хууль", "Монгол-Ойрадын цааз бичиг"-т цаазлах нь ялын нэг төрөл болон хэрэглэгдэж байв¹⁴.

"Халх журам" хуульд төрд тэрслэх, хүнийг алах, гэмтээх, цэргийн гэмт хэргүүдэд алах ялыг өргөн хэрэглэж байсныг доктор С.Жалан-Аажав онцлон дурдсан байдаг¹⁵. Эдгээр шүүх цаазын бичигт анх удаа Тэмт хэрэг үйлдэх үедээ 18 нас хүрээгүй хүмүүс, хөхүүл хүүхэдтэй болон жирэмсэн эмэгтэйд цаазаар авах ял хэрэглэхийг хориглосон" нь тэр үедээ энэрэнгүй хэм хэмжээ юм.

1934 оны Шүүх цаазын бичгийн 17 дугаар зүйлд "буудан алах ял болбоос улсыг хамгаалах онц арга хэмжээ мөн учир, туйлын хүнд гэмт хэрэгт хэрэглэх бөгөөд басхүү шүүн таслах газраас ялтан этгээдэд мөнхүү гэмт хэрэг дахин үйлдэхийг цээрлүүлэх өөр аргагүй хэмээн бодсон буюу ард түмний дайсан этгээдийг айлган сүрдүүлэх онц чухал учир тохиолдсон тухайд хэрэглэнэ" гэж заасан нь улс төрийн талаар өөрөөр сэтгэгчдийг ямар ч зөвтгөх үндэсгүйгээр төрийн цээрлэл хүртээнэ гэсэн санааг хуульд туйлын тодорхой суулгаж өгсөн нь ойлгомжтой байдаг. Эрүүгийн хуулийн энэ заалт 1930-д оноос эхэлсэн улс төрийн хэлмэгдүүлэлтийн эрх зүйн суурь болсон байна.

Гэмт хэрэг үйлдэх цаг үест насанд хүрээгүй хүмүүс ба жирэмсэн буюу хөхүүл нялхастай эмэгтэйчүүдэд буудан алах ял оноож үл болно гэж энэ хуульд заажээ.

Энэ хуульд ихэвчлэн төрийн эсрэг гэмт хэрэг /42-46-р зүйл/, дайн байлдааны цагт татвар төлөхөөс зайлсхийх, цэрэгт агт морь, тэрэг зэргийг шилжүүлэх үүрэг биелүүлээгүй хэргийг хүндэтгэх шалтгаантай үйлдэх, албан тушаалтан улсын мөнгөн хөрөнгийг хувьдаа хортой санаагаар үрэгдүүлсэн /52-р зүйл/, бусдыг хүндрүүлэх нөхцөл байдалтай санаатай алах /118-р зүйл/, хүндрүүлэх шалтгаантай дээрэмдэх /141-р зүйл/, цэргийн гэмт хэрэг үйлдэх. 157, 162, 168, 171-173, 174-р зүйлд

¹¹ Гильом де Рубрук. Дорно этгээдэд зорчсон минь. УБ., 1998. 18-24 дэх тал

¹² Плано Карпини. Монголчуудын түүх. УБ., 1998. 41 дэх тал

¹³ Б.Баярсайхан. Монгол Улсын арван буянт номын цагаан түүх. УБ., 2002. 35 дахь тал

¹⁴ Гильом де Рубрук. Дорно этгээдэд зорчсон минь. УБ., 1998. 18-24 дэх тал

¹⁵ С.Жалан-Аажав. Дурдсан зохиол. УБ., 1958. 48 дахь тал

заасан гэмт хэргүүдэд буудан алж хөрөнгийг хураах туйлын тодорхой санкц хэрэглэж байв.

1942 оны Эрүүгийн хуульд нийт тусгай ангийн 44 зүйлд цаазаар авах ял хуульчилсан байдаг.

Төрийн эсрэг болон улс хоршооллын өмчийн эсрэг гэмт хэрэгт оногдуулж байсан. БНМАУ-ын Ардын их хурлын тэргүүлэгчдийн 1953 оны 8 сарын 5-ны өдрийн “Алах ялыг өөрчлөх тухай” 93 дугаар зарлигт “БНМАУ-ын Ардын их хурлын тэргүүлэгчдээс анх тайван цаг үед алах ялыг хойшид хэрэглэхийн хэрэггүй гэж үзнэ” гэж заажээ. Энэ зарлигийн дагуу БНМАУ-д дагаж шийтгүүлж байсан хуулиудаар тогтоосон алах ялыг хэрэгсэхгүй болгож, зөвхөн эх орноосоо урвагчид, тагнуулчид, хорлон сүйтгэгч нарт хэрэглэж байхаар тогтоосон билээ. Энэ өөрчлөлт нь Монгол Улсын эрүүгийн эх зүйн түүхэнд гарсан онцлог үе юм. Гэвч 1953 онд Завхан аймагт нэг гэр бүлийн 6 хүнийг, нохойтой нь алсан онц ноцтой хэргийг тус аймгийн харъяат Дорлигсүрэн гэгч этгээд үйлдсэн нь тухайн үед ард олны жигшил зэвүүцлийг төрүүлж, ард түмний хүсэл зоригоор цаазаар авах ялыг дахин сэргээсэн байна. Тухайн үед нутгийн ард олны шаардлагаар яллагдагч Дорлигсүрэн гэгчид цаазаар авах ял оноож, мөн нутгийн иргэдийн шаардлагаар олон түмний нүдний өмнө ялыг гүйцэтгэсэн нь Эрүүгийн хуулийн концепцийг зөрчиж, буцаан хэрэглэсэн нь шүүхийн практикт цаазаар авах ялыг олны өмнө гүйцэтгэсэн цорын ганц тохиолдолд болсон байна.¹⁶ Иймд цаазаар авах ялыг хүчингүй болгосон энэ заалт 10 сар орчим хэрэгжиж, БНМАУ-ын АИХ-ын "эргүүлэгчдийн 1954 оны 67 дугаар зарлигаар хүндрүүлэх нөхцөл байдалтайгаар бусдыг санаатай алсан гэмт хэрэгт буудан алах ял хэрэглэж байхаар тогтоожээ."¹⁷ 1961 оны Эрүүгийн хуульд төрийн эсрэг онц аюултай гэмт хэргүүд 45-48-р зүйл/ онц их хэмжээтэй улс олон нийтийн хөрөнгийг ашиглан шамшигдуулах /63-р зүйл "В"/, онц хүндрүүлэх шалтгаантай алах /70-р зүйл/, онц хүндрүүлэх шалтгаантай хулгайлах /109-р зүйл "В7, цагдаагийн ажилтны амь биед халдах /155-р зүйл/, онц хүндрүүлэх шалтгаантай дээрэмдэх /168-р зүйл В7 зэрэг 9 зүйлд цаазаар авах ял хуульчилсан нь 1942 оны хуулийн заалттай харьцуулбал 35 зүйлээр цөөрсөн. Цаазаар авах ялыг 15 жил хүртэл хугацааны хорих ялтай сонгож хэрэглэх боломжтой болсон нь дэвшил юм.

1987 оны шинэчлэн найруулсан Эрүүгийн хууль төрийн эсрэг онц аюултай гэмт хэргүүд, зандалчлах онц хүндрүүлэх нөхцөл байдалтай санаатай алах, хүчиндэх, улс хоршоолол, олон нийтийн эд хөрөнгийг онц их хэмжээтэй ашиглан шамшигдуулах, цагдан сэргийлэхийн ажилтан, ардын нөхөрлөлийн гишүүний амь биед халдах, агаарын хөлөг авч зугтаах зэрэг 12 зүйлд цаазаар авах ял хуульчилсан.

1993 оны Эрүүгийн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуульд 5 төрлийн гэмт хэрэгт цаазаар авах ял хэрэглэхээр болсон. Цаазаар авах ялын талаар манай эрдэмтэн, судлаачид өөр өөрсдийн тодорхойлолт үнэлэлт дүгнэлтийг гаргасан байна Доктор Б.Содовсүрэн "БНМАУ-ын Эрүүгийн хуулийн зарим зүйлд зааснаар цаазаар авах ял шийтгэгдэгчийн хувьд хүмүүжүүлэх ач холбогдолгүй учраас үйлдсэн ба нэмэгдэл ялын аль алинд үл хамаарах онцгой ял юм."¹⁸ Цаазаар авах ял нь ардын хувьсгалын анхны жилүүдэд хар шар феодалын ангиас ардын төрийг устгах, сулруулах зорилгоор хувьсгалыг эсэргүүцэх байгууллага байгуулах, хорлон сүйтгэх, алан хядах зэрэг нэлээд гэмт хэрэгт хэрэглэхээр тогтоосон байдаг” гэжээ.

Профессор Г.Совд 1973 онд "Манай эрүүгийн эрхэнд цаазаар авах ялыг онцгой ял гэж нэрлэсэн нь санамсаргүй тохиолдол бишээ. Цаазаар авах ял бол манай улсын ял шийтгэлийн хамгийн хүнд хэлбэр бөгөөд цаг зуурын чанартай хэрэглэгдэж, онц аюултай хэрэг үйлдсэн хүмүүст оногдуулдаг юм"¹⁹, 1993 онд шинжлэх ухааны докторын диссертацидаа "Орчин үеийн Монголын эрүүгийн эрх зүйд алах ял нь хүний амьдрах эрхийг бүрэн хасдаг учраас эрүүгийн ялын системд

¹⁶ Монгол Улсын эрүүгийн хууль тогтоомжийн түүхэн уламжлал. УБ., 2011

¹⁷ А.Мөнх-Эрдэнэ. Монгол Улсын эрүүгийн эрх зүй дэх цаазаар авах ялын эрүүгийн эрх зүйн зохицуулалтын зарим асуудал /магистрын дипломын ажил/. УБ., 2008. 47 дахь тал

¹⁸ Б.Содовсүрэн. Дурдсан зохиол. УБ., 1969. 112-113 дахь тал

¹⁹ Г.Совд. Дурдсан зохиол. УБ., 1973. 348 дахь тал

ордоггүй онцгой арга хэмжээ гэж үздэг байсан. Манай эрүүгийн хууль тогтоомжоор хүний амийг элдэв төрлийн гэмт халдлагаас хамгаалсан байдгийн гадна онц хүнд гэмт хэрэг үйлдсэн зарим тохиолдолд алах ялыг онцгой арга хэмжээ болгон хязгаарлагдмал бөгөөд түр зуурын чанартай хэрэглэж байна”²⁰ гэж байр сууриа илэрхийлжээ.

Хуульч-судпаач Т.Дэндэв 1975 онд “Эрүүгийн хуулийн тусгай ангид нэрлэж заасан санаатай үйлдэгдсэн онц аюултай гэмт хэргүүдэд цаазаар авах ялыг оногдуулна. Гэхдээ шүүх цаазаар авах, 15 жил хүртэл хорих хоёрын аль нэгийг сонгон хэрэглэх боломжтой юм”²¹ гэж, Академич С.Нарангэрэл “1993 онд Эрүүгийн хуульд оруулсан нэмэлт өөрчлөлтөөр онц хүнд гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд энэ хуулийн тусгай ангид заасан тохиолдолд цаазаар авах-буудан алах ял оногдуулна гэж заахдаа хууль тогтоогч энэ ял оногдуулах хэргийн хүрээг үлэмж хэмжээгээр хумисан. үндсэн хуулиар тогтоосон хүний амьд явах эрхийг баталгаажуулах. ялын урьдчилан сэргийлэх ерөнхий нөлөөллийн үр нөлөөг дээшлүүлэх зорилгоор энэ ялыг үндсэн ялд хамааруулж. цаазаар авах ялыг гүйцэтгэх аргыг шууд хуульчилж өгсөн”²² гэж тус тус үзэл бодлоо илэрхийлжээ.

Хоёр. Цаазаар авах ял ба хүний эрх

Монгол Улсын АИХ 1992 онд шинэ Үндсэн хуулиа баталж нийтээр дагаж мөрдөж эхэлсэн бөгөөд уг Үндсэн хуульд “Хүн бүр амьд явах эрхтэй” /16 дугаар зүйл 1 дэх хэсэг/ гэж заасан нь төрөөс хүний язгуур эрхийг баталгаажуулж өгсөн хэрэг юм. Мөн цааш нь Монгол Улсын Эрүүгийн хуульд заасан онц хүнд гэмт хэрэг үйлдсэний учир шүүхийн хүчин төгөлдөр тогтоолоор ялын дээд хэмжээ оногдуулахаас бусад тохиолдолд хүний амь нас бусниулахыг хатуу хориглоно”²³ гэж заажээ. Ялын дээд хэмжээ буюу цаазаар авах ялын талаар олон улсын нийтээр хүлээн зөвшөөрсөн стандарт нь юуны өмнө хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалын хэм хэмжээ бөгөөд түүний 3-р зүйлд “Хүн бүр амьд явах эрхтэй”²⁴ гэж заасан байдаг. Энэ эрхийг олон улсын эрх зүйн хувьд улам баталгаажуулж “Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пакт”-ын 6 дугаар зүйлийн 1.2-т “Хүн бүр амьд явах салшгүй эрхтэй, Энэ эрхийг хуулиар хамгаална, Хэний ч амь насыг дур мэдэн бусниулж болохгүй, цаазаар авах ялыг цуцлаагүй улс оронд уг ялыг зөвхөн онц хүнд гэмт хэрэг үйлдсэний учир энэхүү Пакт болон Төрлөөр устгах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, тийм гэмт хэрэг үйлдэгчдийг шийтгэх тухай конвенцийн заалтад нийцсэн бөгөөд тухайн гэмт хэрэг үйлдэх үед хүчинтэй байсан хуулийн дагуу тухайн этгээдэд оногдуулж болно. Энэ ялыг эрх бүхий шүүхийн эцсийн шийдвэрийн дагуу гүйцэтгэж болно”. 6.3-т “Хэрэв амь хороох үйлдэл нь төрлөөр устгах гэмт хэрэг мөн бол энэхүү пактад оролцогч улсууд нь төрлөөр устгах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх тухай конвенцийн заалт ёсоор хүлээсэн аливаа үүргээсээ ямар нэгэн хэлбэрээр ухрах эрхийг энэ заалтаар олгоогүй гэдгийг анхаарвал зохино”, 6.4-т “Цаазаар авах ял шийтгүүлсэн хүн бүр ял хэлтрүүлэх буюу ялыг хөнгөрүүлж өгөх хүсэлт гаргах эрхтэй. Бүх тохиолдолд ял хэлтрүүлж, өршөөл уучлал үзүүлж цаазаар авах ялыг өөрчилж болно” гэж тус тус заасан.²⁵ Эдгээр хэм хэмжээ нь юуны түрүүнд төрийн зүгээс хүний амь насыг хууль бусаар бусниулж хэрхэвч болохгүй гэсэн утга санааг илэрхийлж байна.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн “...Монгол Улсын Эрүүгийн хуульд заасан онц хүнд гэмт хэрэг үйлдсэний учир шүүхийн хүчин төгөлдөр тогтоолоор ялын дээд хэмжээ оногдуулах тухай” заалтын агуулга нь олон улсын нийтээр хүлээн зөвшөөрсөн хэм хэмжээнд харшлахгүй юм. Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын Пактын 6 дугаар зүйлд цаазаар авах ялыг цуцлаагүй улсад уг ялыг зөвхөн онц хүнд гэмт хэрэг үйлдсэн тохиолдолд оногдуулах бөгөөд үүнтэй

²⁰ Г.Совд. Шинжлэх ухааны докторын диссертаци. УБ., 1993. 107 дахь тал

²¹ Т.Дэндэв. Дурдсан зохиол. УБ.. 1975. 27-28 дахь тал

²² С.Нарангэрэл. Дурдсан зохиол. УБ., 1999. 299-300 дахь тал

²³ Монгол Улсын Үндсэн хууль. УБ., 1992

²⁴ Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал

²⁵ Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пакт - Хүний эрх: Олон улсын гэрээ хэлэлцээрүүдийн эмхтгэл. НҮБ. УБ.. 1992. 3. 9 дэх тал

холбогдуулан цаазаар авах ял шийтгүүлсэн этгээдэд уучлал үзүүлэх, ялыг хөнгөрүүлэх, түүнчлэн гэмт хэрэг үйлдэх үедээ 18 насанд хүрээгүй хүүхэд, жирэмсэн эмэгтэйчүүдэд уг ялыг хэрэглэхийг хориглосон байна. НҮБ-ын Эдийн засаг, нийгмийн зөвлөлийн “Цаазаар авах ял шийтгүүлэгсдийн эрх хамгааллыг хангах арга хэмжээний тухай” баримт бичигт цаазаар авах ялыг халах уг ялыг зөвхөн “онц хүнд үр дагавар бүхий” гэмт хэргийн учир оногдуулах бөгөөд түүнийг маш тодорхой, хөдлөшгүй нотлох баримт бүрдсэн тохиолдолд шүүх оногдуулах ба хүлээлгэсэн ял үндэслэлтэй эсэхэд дараагийн шатны үр нөлөө бүхий хяналт хэрэгжих учиртай тухай онцлон тэмдэглэжээ. Энэхүү баримт бичигт цаазаар авах ял авч болзошгүй этгээдэд үзүүлэх хууль зүйн хамгааллын шаардлагыг мөн томъёолсон байна.²⁶

Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн 53 дугаар зүйлийн 53.1-д “Онц хүнд гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд энэ хуулийн тусгай ангид заасан тохиолдолд цаазаар авах ял²⁷ оногдуулж болно” гэж заасан нь энэ ялыг хэрэглэх эрх зүйн үндэс юм.

Цаазаар авах ял нь 2002 оны Эрүүгийн хуульд-үндсэн ялын төрөлд хамаардаг, цээрлэлийн хувьд хамгийн хүнд ял юм.

Энэ ялыг Эрүүгийн хуулийн Тусгай ангийн 81 дүгээр зүйлийн 81.2, 84 дүгээр зүйлийн 84.1, 91 дүгээр зүйлийн 91.2, 126 дугаар зүйлийн 126.3, 177 дугаар зүйлийн 177.2, 178¹ дүгээр зүйлийн 178¹.2, 302 дугаар зүйлийн 302.1-т заасан онц хүнд гэмт хэрэгт оногдуулна.

Цаазаар авах ялыг буудаж гүйцэтгэнэ. Хуульд ингэж гүйцэтгэх аргыг шууд заасан явдал Эрүүгийн хуулийн 7 дугаар зүйлийн “гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд оногдуулах ял эрүүгийн хариуцлагын бусад арга хэмжээ нь хүнлэг бус, хэрцгий хандах... зорилго, хэлбэр агуулж болохгүй” гэсэн энэрэнгүй ёсны зарчмын агуулгаас урган гарч байгаа юм. 1921 оны хувьсгалаас өмнөх Монгол Улсын Цааз хуульд энэ ялыг цавчиж алах, огтчин алах, хөвчдөн алах, бүтээж алах гэсэн дөрвөн аргаар гүйцэтгэж байсныг 1923 онд буудан алах болгосон нь өнөөг хүртэл шинэ үеийн хууль тогтоомжид уламжилагдаж ирсэн.

Богд хаант Монгол Улсын үед Нийслэл хүрээний зүүн дүүрэгт орших Шархадны ард талд нэг майхан босгож, хэрэгтнийг майханд оруулан улаан ногтоор ногтолдог байжээ. Ингэхийн учир нь тухайн ялтан нэгэнт хүний ёсыг алдсан тул ийнхүү ногтлуулж буй ажээ. Ингээд цаазын түшмэл хэрэгтний ялын тухай дурдаад хэрхэн цаазлуулах тухай сонсгоно. Дараа нь бяцхан тавганд банш хийгээд ганц савхын хамт цаазлуулах ялтанд өгдөг аж. Хэрэгтэн түүнийг идэхийг оролдовч бараг эс чадна. Үүний дараагаар хэрэгтнийг боглон майхны сүүлээр гаргана. Хэрэгтний хоёр талд улаан цув өмссөн сэлэм барьсан хүмүүс мэсээр далайлган явах бөгөөд хэрэгтэн хэзээ толгой авах бол хэмээн айж цочирдон явах үед тухайн хэрэгтний араас хэрэгтний ар дагзанд буудан цаазалдаг байжээ. Энэ үед тэр агшинд байлцсан лам хэрэгтнийг цаазалсны төлөө тодорхой ёслол үйлдэн гүйцэтгэгч нарыг шагнаан, цаазлагдсан хэрэгтний хойдхыг уншин, улмаар эмэнд оруулах зорилгоор хэрэгтний биеийн зарим хэсгийг авдаг байсан байна. Олноо өргөгдсөн Монгол Улсын үед буюу 1911-1918 оны хооронд дээрх аргаар цаазалдаг байсан талаар баримт үлджээ. Улмаар Монгол Улсад үндэсний эрх чөлөөний төлөө хувьсгал ялж, анхны Эрүүгийн хууль болох Шүүх цаазын бичиг батлагдан гарч, энэ үеэс тус Шүүх цаазын бичигт заасан ёсоор цаазыг буудан алах хэлбэрээр гүйцэтгэдэг болов.²⁸

Дэлхийн улс орнууд эрт үед болон өнөө үед хэрэглэж байгаа цаазлах аргуудыг товч боловч авч үзэх шаардлагатай юм. Тухайлбал эртний соёл иргэншлийн өлгий нутаг болох Грект гэм буруутай этгээдийг мөс, ус, дарсанд чанах, амьдаар нь газарт булах, арьсыг нь өвчих, зэрлэг араатанд бариулах, мөчийг нь тайрч хамгийн сүүлд толгойг нь авах зэргээр цаазалдаг байсан байх юм. Өмнөд хөрш болон оршиж байсан “Хан династи”-н үед цаазаар авах ялыг гүйцэтгэх маш харгис хэлбэр

²⁶ Монгол Улсын Үндсэн хуулийн тайлбар. УБ., 2009. 69 дэх тал

²⁷ Цаазлах буюу цаазлагдах гэж 1. Цаазаар авхуулах, хуулийн дагуу дээд хэмжээ заагдаж хороогдохыг хэлнэ. Монгол хэлний дэлгэрэнгүй тайлбар толь. Х-Я. УБ., 2865 дахь тал

²⁸ А.Мөнх-Эрдэнэ. Дурдсан магистрын дипломын ажил. УБ., 2008. 42 дахь тал

болох амсар багатай домбонд чихэх, усанд чанах, цовдлох гэх мэт аргаар гэм буруутай гэж үзсэн этгээдийг гэсгээдэг байв. Египет, Эртний Ромд дээрхээс гадна амьдаар нь шатаах, загалмайд хадах, дүүжлэх, усанд живүүлэх, гадсан дээр суулгах, заанаар гишгүүлэх аргыг хэрэглэж байжээ. Дундад зууны Франц оронд 44 төрлийн гэмт хэрэгт цаазаар авах ял оногдуулдаг байсан бөгөөд 1610 онд нэгэн цааз түүхэнд тодорхой үлдсэн байдаг. IV Генрих хааныг хөнөөсөн гэмт хэрэгтэн Равальк гэгчийг цаазын тавцанд хүлээд бахиар махыг нь зулгаан тасдаж, тархи руу нь тугалга зутган, дараа нь хөл гараас нь моринд хүлж морьдоо тал бүр тийш нь ташуурдан зүтгүүлж хэсэгчлэн гэсгээжээ. Цаазаар авах ялыг гүйцэтгэх дундад зууны гэж хэлж болох заншил XX зууны эхэн болтол Испанид уламжлагдсан юм. Энэ нь гэмт хэрэгтнийг сандлын түшлэгт бэхэлсэн хурц ирмэг бүхий хүзүүвчний тусламжтайгаар цаазлах ялыг гүйцэтгэж байв. Ялтныг сандал дээр суулган гүйцэтгэгч бариулыг удаан эргүүлж хэрэгтний толгойд угалсан хүзүүвчийг чангалдаг. Энэ цаазыг 1931 онд цуцалсан боловч 1963 онд дахин хэрэглэсэн баримт бий. Мөн хамгийн харгис хэрцгий байдлаар цаазалж байсан жишээ нь Ирак улс бөгөөд Саддам Хусейний дэглэм ноёрхож байсан цаг үед хэрэгтнийг хүчилд хийж цаазлах аргыг ашиглаж байсан мэдээлэл байдаг. Эдгээр аргууд нь хүний бие махбодид онц их шаналал, өвдөлтийг мэдрүүлж зовоодог харгислалууд юм. Эдүгээ энэ төрлийн ялыг хэрэглэж байгаа улс орнуудад үндсэн 7 төрлийн аргаар цаазыг гүйцэтгэж байгаа бөгөөд энэ төрлүүд нь “хууль ёсны аллагын” хэмжээнд зөвшөөрөгдсөн байна.

Цаазаар авах ялыг арван найман насанд хүрэхийн өмнө гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд оногдуулахгүй. Энд гэмт хэрэг үйлдэх үедээ арван найман насанд хүрээгүй байх ёстой бөгөөд шүүхээр хэргийг хэлэлцэж шийдвэр гаргах үед арван наймаас дээш насанд хүрсэн нь цаазаар авах ял оногдуулах үндэслэл болохгүй.

Нас харгалзахгүйгээр бүх эмэгтэй шүүгдэгч нарт цаазаар авах ялыг хэрэглэхгүй байхаар тайлбарлаж буй зүйлийн 4 дэх хэсэгт хуульчилжээ. Манай улс нэгдэн орсон Иргэний болон Улс Төрийн эрхийн тухай олон улсын Пактын гуравдугаар хэсгийн 6 дугаар зүйлийн ‘ гэмт хэрэг үйлдсэн арван найман нас хүрээгүй этгээдэд цаазаар авах ял оногдуулахгүй бөгөөд жирэмсэн эмэгтэйчүүдийн хувьд ялыг ёсоор гүйцэтгэхгүй” гэж зааснаас үзэхэд хүн бүр хууль шүүхийн өмнө эрх тэгш байх зарчмын дагуу эмэгтэйчүүдэд цаазаар авах ял оногдуулж болохоор байна. Тэгээд ч Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Аравдугаар зүйлийн 3 дахь хэсэгт “Монгол Улсын олон улсын гэрээ нь соёрхон баталсан буюу нэгдэн орсон тухай хууль хүчин төгөлдөр болмогц дотоодын хууль тогтоомжийн нэгэн адил үйлчилнэ.”, Эрүүгийн хуулийн 2 дугаар зүйлийн 2.1. дэх хэсэгт “Эрүүгийн хууль тогтоомж нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, олон улсын эрх зүйн нийтээр хүлээн зөвшөөрсөн зарчим, хэм хэмжээнд үндэслэнэ.” гэж тус тус заасан нь Эрүүгийн хуулийн Тусгай ангид заасан онц хүнд гэмт хэрэг үйлдсэн хүмүүсийг хүйсээр нь ялгаварлахгүйгээр цаазаар авах ял хэрэглэх боломж олгосон эрх зүйн үндэс юм. Иймд эмэгтэйчүүдэд цаазаар авах ял оногдуулахаар хуульчилах шаардлагатай юм.

Жараас дээш насны эрэгтэйчүүдэд цаазаар авах ял оногдуулахгүй байх нь гэмт хэрэг үйлдэх үед заавал жаран нас хүрсэн байхыг шаардахгүй бөгөөд жаран нас хүрээгүй байхдаа гэмт хэрэг үйлдэж, улмаар шүүхээр хэргийг нь хэлэлцэх үед жаран нас хүрсэн нь холбогдох нотлох баримтаар тогтоогдож байвал энэ ялыг хэрэглэж болохгүй гэсэн агуулгыг илэрхийлж байна.

Цаазаар авах ял оногдуулсан шүүхийн шийтгэх тогтоолыг Улсын дээд шүүхийн хяналтын шатны шүүх хуралдаанаар баталсаны дараа энэ тухай 10 хоногийн дотор ялтанд мэдэгдэнэ. Ийнхүү мэдэгдсэнээс хойш 15 хоногийн дотор анхан шатны шүүх ялтан амь уучлахыг хүссэн өргөдөл гаргах эсэхийг тодруулж, хэрэв гаргавал түүнийг, хүсэлтгүй бол энэ тухай тэмдэглэл үйлдэж Улсын Дээд шүүхэд ирүүлбэл зохих тухай Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд /131 дүгээр зүйлийн 131.1 дэх хэсэг/ заасан.

Улсын Дээд шүүх өргөдөл буюу тэмдэглэлийг хүлээн авснаас хойш 7 хоногийн дотор

Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн Тамгын газарт хүргүүлнэ. Уучлал хүссэн өргөдөлд тухайн этгээдийн талаарх тодорхойлолт материал, түүний үйлдсэн гэмт хэргийг шалгаж тогтоосон хавтаст хэргийг хавсаргадаг.

Монгол Улсын Ерөнхийлөгч 2002 оны 156 дугаар зарлигаар "Ялтанд уучлал үзүүлэхийг хүссэн өргөдлийг хянан шийдвэрлэх журам"-ыг баталсан. Уг журамд ялтанд уучлал үзүүлсэн тухай Ерөнхийлөгчийн зарлигийг ажлын 8 цагт багтаан Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх Ерөнхий газарт хүргүүлэхээр заажээ. Монгол Улсын Ерөнхийлөгч хэргийг хүлээн авснаас хойш 30 зайлшгүй шаардлагатай бол 20 хоногийн дотор ялтанд уучлал үзүүлэх эсэх асуудлыг шийдвэрлэх тухай Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд /131 дүгээр зүйлийн 131.3 дахь хэсэг/ заасан.

Уучлалын асуудлыг шийдвэрлэх хүртэл цаазаар авах ял оногдуулсан шүүхийн шийтгэх тогтоол гүйцэтгэхийг түдгэлзүүлдэг.

Монгол Улсын шинэ Үндсэн хуульд зааснаар иргэн хүн амьд ява> эрхтэй. Гэвч энэ нь шударгаар ажиллаж амьдарч яваа жирийн иргэн, түүнчлэн онц аюултай гэмт хэрэг үйлдсэн, ялангуяа эрдэнэт хүний амийг санаатай бүрэлгэсэн этгээд хоёулаа заавал амьд байна гэсэн ойлголт биш.

Цаазаар авах ял шийтгүүлсэн этгээд амь уучлахыг хүссэн өргөдлөө Монгол Улсын Ерөнхийлөгчид хэрхэн гаргах, шийдвэрлүүлэх талаар өмнө нэгэнт өгүүлсэний зарим утга санааг энэ хэсэгт хамааруулан ойлгох нь зүйтэй.

Монгол Улсын Ерөнхийлөгч ялтанд уучлал үзүүлээгүй бол ялыг зохих журмын дагуу гүйцэтгэнэ гэж Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд заасан байна.

Цаазаар авах ялыг гүйцэтгэхэд Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн зарлигаар батлагдсан тусгай журмыг баримтлана. Энэ асуудал улсын нууцын зэрэглэлд багтдаг учир энд нарийвчлан дэлгэрэнгүй дурьдаж боломжгүй юм.

Ерөнхийлөгч 2014 оны 1 дүгээр сарын 14-нд хэлсэн үгэндээ "Монгол Улсын Үндсэн хуульд эрэмблэн тунхагласнаар хүний эрхэм эрхийн хамгийн дээд нь амьд явах эрх юм. Миний бие ерөнхийлөгчөөр ажилласан хугацаанд Монгол Улсад цаазаар авах ялын гүйцэтгэл хийгдээгүй гэдгийг онцлоод төрийн тэргүүний хувьд миний барих зарчим бол тэр ялтны. тэр иргэний амийг уучлах явдал гээд цаашид энэ зарчмаа тууштай баримтлан ажиллахаа мэдэгдсэн нь олны талархал, дэмжлэгийг зүй ёсоор хүлээсэн нь тодорхой.

Ерөнхийлөгч хүний амины эрхэм үнэлэмжийг баталгаажуулахад хүргэсэн ийм зарчим баримтлан цаашид ажиллах болсноо онолын үндэслэлтэй практикийн ач холбогдолтой найман шалтгаан, онцгойлон авч үзэх хоёр нөхцөлөөр тайлбарлахдаа *"Ардчилсан Монголын зам ариун, цусгүй байх ёстой"*, 2010 оны шинэ жилийн эхний өдөр иргэддээ хандан "Монголынхоо сайн нэрийг та гаргаж чадна" гэсэн мессэж илгээснээ тэмдэглээд илтгэлийнхээ төгсгөлд "Монголчуудаа! миний ард түмэн! Тэнгэр заяа, их хувь, сайн нэрээ хичээж нэр төртэй амьдарцгаая" гэж нийт ард түмэндээ уриалсан явдал бол нэг иргэн нөгөө иргэнийхээ амийг хороодоггүй байх, иргэн бүр ариун нэр төр, алдар хүндээ ямагт дээдэлж явахыг хүсэмжилсэн гүн агуулгыг илэрхийлж байгаа юм. Тэгээд ч Ерөнхийлөгчийн хүний эрхийг эрхэмлэн дээдэлсэн шийдвэр. цаашид энэ талаар тууштай баримтлах түүний зарчим нь алах ялын хүнлэг бус, харгис, ноцтой шинжүүдээс шууд урган гарч байгаа юм. Энэ нь алах ялыг гүйцэтгэж байгаа нь: *Нэгдүгээрт*, Хүний амьд явах эрхийг төр санаачлан дуусгавар болгож байгаа учраас хүмүүнлэг, иргэний ардчилсан төрийн бодлого, үйл ажиллагаанд үндсээрээ харш юм: *Хоёрдугаарт*, Онц хүнд гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг хувь хүнийх нь хувьд төрийн нэрийн өмнөөс шууд устгаж байгаа тул гэм буруутай этгээдийн хувьд дахин гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх, түүнийг хүмүүжүүлэх, хохирогчийн зөрчигдсөн эрхийг нөхөн сэргээх тухай ялын зорилгод огт нийцэхгүй байгаа юм: *Гуравдугаарт*, Шүүхээс алдаатай өөрөөр хэлбэл, хүнийг хилсдүүлэн цаазлах шийдвэр гарч, түүнийг гүйцэтгэсэн тохиолдолд хэзээ ч дахин сэргээх боломжгүй байдагтай холбоотой гэж үзэж байна.

Ял хэлтрүүлэх буюу ялыг хөнгөрүүлэх хүсэлт гаргах эрхтэй. Бүх тохиолдолд ял хэлтрүүлж өршөөл, уучлал үзүүлж цаазаар авах ялыг өөрчилж болно гэсэн заалтууд. Эдийн засаг, нийгмийн зөвлөлийн 1984 оны 5 дугаар сарын 25-ны өдрийн 50 дугаар тогтоолоор батлагдсан заалтууд, түүнчлэн Цаазаар авах ялыг халах тухай Хүний эрхийн Америкийн Конвенцийн протокол, Хүний эрх, үндсэн эрх чөлөөг хамгаалах тухай Европын Конвенцийн 6 дугаар протокол нь Энх тайван цагт цаазаар авах ялыг халах тухай гэрээ юм. Харин Хүний эрхийн Европын Конвенцийн 13 дугаар протокол нь ямар ч нөхцөлд цаазаар авах ял оноохыг хориглодог. Энэ ялын хамгаалалтын нэмэлтүүдийг баталсан Эдийн засаг, нийгмийн зөвлөлийн 1989 оны 64 дүгээр тогтоод. “Хамгаалалтыг бэхжүүлэх тухай” мөн зөвлөлийн 1996 оны 15 дугаар тогтоол зэрэгт цаазаар авах ялыг халаагүй гишүүн орнуудад энэ ялаар шийтгүүлсэн хүмүүсийн эрхийг хамгаалах талаар тодорхой аргэ хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлэхийг үүрэг болгосон. Тухайлбал, НҮБ-ын Ерөнхий чуулганаас “Цаазлан хороох ял гүйцэтгэхээс татгалзахыг уриалан гаргасан 2007 оны 12 дугаар сарын 18-ны тогтоолд “Хүний эрхийн комиссын удаа дараагийн бүх хурлаар батлагдсан тогтоолуудыг тэдгээрийн хамгийн сүүлчийн 2005/59 тоот буюу цаазаар хороох ял хэрэглэсээр буй улс орнуудад хандаж уг ялыг бүрэн цуцлахын зэрэгцээ энэ ялыг гүйцэтгэхээс татгалзахыг уриалсан тогтоолыг дурьдаж цаазаас хороох ял хүчин төгөлдөр байдаг бүх оронд хандаж: а) цаазаар хороогдох ял авсан хүмүүсийн эрхийг хамгаалах баталгаа болдог олон улсын хэм хэмжээг ялангуяа Эдийн засаг, нийгмийн зөвлөлийн 1984 оны 1984/50 тоот тогтоолын хавсралтад заасан наад захын хэм хэмжээг хүндэтгэх; б) яваандаа цаазаар хороох ял хэрэглэхийг хязгаарлах; в) цаазаар хороох ялыг цуцлана гэсэн бодлын үүднээс цаазлах ял гүйцэтгэхээс татгалзал гаргах; г) цаазаар хороох ялыг цуцалсан орнууд уг ялыг дахин сэргээхгүй» байхыг тус тус уриалсан байдаг”

Манай улсын хувьд эдгээр олон улсын хэм хэмжээ нь дотоодод үндэсний хууль тогтоомжийн нэгэн адил үйлчлэх ёстой юм. Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн 7 дугаар зүйлд “гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд оногдуулах ял. эрүүгийн хариуцлагын бусад арга хэмжээ нь хүнлэг бус. хэрцгий хандах. нэр төр алдар хүндийг нь гутаах зорилго. хэлбэр агуулж болохгүй” гэж энэрэнгүй ёсны агуулгыг хуульчилсан нь агуулгаараа хүнийг хилсээр шийтгэх эрсдлийг агуулдаг. хэт харгис цаазын ялаас татгалзах эрх зүйн үндэс мөн. Эрүүгийн хуулийн 5 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт “гэмт хэрэг үйлдсэн гэм буруутай этгээдэд түүний үндэс угсаа. хэл, арьсны өнгө, нас. хүйс, нийгмийн гарал. байдал, хөрөнгө чинээ. эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг. үзэл бодол, боловсролыг үл харгалзан эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэнэ” гэж тэгш эрхийн зарчмыг хуульчилсан. Гэтэл энэ хуулийн 53 дугаар зүйлийн 4 дэх хэсэгт “арван найман насанд хүрэхийн өмнө гэмт хэрэг үйлдсэн этгээд, түүнчлэн эмэгтэйчүүд. жараас дээш насны эрэгтэйчүүдэд цаазаар авах ял оногдуулж болохгүй” гэсэн заалт нь энэрэнгүй шинжтэй боловч дээр дурдсан тэгш эрхийн зарчмыг зөрчсөн зохицуулалт юм. Ингэж гэмт хэрэг үйлдсэн хүмүүсийг нас. хүйсээр ялгаварлан цаазаар авах ял хэрэглэхийн оронд бүрмөсөн халах нь илүү оновчтой гэж үзэж байна. Эрүүгийн хуулийн 53 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн “онц хүнд гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд энэ хуулийн тусгай ангид заасан тохиолдолд цаазаар авах ял оногдуулж болно” гэсэн заалт агуулгын хувьд хэрэглэхгүй байж болно гэсэн утгыг илэрхийлж байна.

Эрүүгийн хуулийн 74 дүгээр зүйлийн 4 дэх хэсгийн “цаазаар авах ял шийтгүүлж уучлагдсан ялтанд ял эдлэхээс хугацаанаас өмнө тэнсэн суллах журмыг хэрэглэхгүй” тухай заалтаас харахад цаазаар авах ял нь уучлагдсан ялтан 30 жилийн хорих ялыг гянданд бүрэн эдэлж дуусах нь тодорхой байна. Энэ ял нь цаазаар авахаас илүү хүнд цээрлэлийг агуулдаг болохыг Ерөнхийлөгчийн “амь уучлах гэдэг нь ял уучлах гэсэн үг биш, өнөөдрийн мэдэгдэж байгаа албан ёсны баримтаас үзэхэд хуульд заасан энэхүү ялыг бүрэн эдэлж дуусгасан амьд хүн манай улсад алга байна. Тэндээс наранд гарсан хүн одоо алга гэсэн үг. Өөрөөр хэлбэл тухайн хэрэгт ногдуулсан ял нь шударга байх юм бол тэр этгээд үхэн үхтлээ үйлээ шоронд эдлэх нөхцөл монголд үйлчилж байна” гэсэн үгнээс тодорхой

харж болно. Ялтан удаан хугацаагаар гянданд ганцаарчлан хоригдож цаазаас илүүтэй зовон тарчилах боловч амьд байгаа цагт уучлагдах, гэм буруугүй болох нь тогтоогдвол суллагдах горьдлого бага байна.

Гурав. Цаазаар авах ялыг халах үндэслэлүүд

1. Цаазаар авах ял гэмт хэргийн гаралтыг бууруулдаггүй. Нийгэм оюун санааны хувьд доройтолд орсон нөхцөлд гэмт хэргийн гаралт нэмэгдэж, эрүүгийн нөхцөл байдал хүндэрдэг нь зүй тогтол юм. Иймд төр иргэнээ хамгаалж чадаагүйн төлөө, гэмт хэргийг бууруулахад оновчтой бодлого үйл ажиллагаа явуулаагүй байж бусдын амь насыг хороох нь байж болшгүй явдал. Тийм учраас энэ ялыг хэрэглэж болохгүй. Өөрөөр хэлбэл төр иргэдээ аллагаар сүрдүүлснээрээ олон нийтийн дэмжлэгийг хүлээж чадахгүй. Гэмт хэрэг гэдэг бол нийгмийн үзэгдэл бөгөөд гагцхүү түүнийг хуулийн хяналтаас гаргаж болохгүй. Хүн амины хэрэг үйлдэж буй хүмүүс олонх тохиолдолд эрүүл бус сэтгэцийн нөхцөл байдлаасаа болж (архидан согтуурсан эсхүл сэтгэцийн хямралд орсон байх үедээ) хийж буй үйлдлийнхээ үр дагаварыг ухамсарлах чадваргүй байдаг. Тиймээс тухайн нөхцөлд цаазаар авах ялаас айж эмээх сэтгэл тэдэнд төрдөггүй. Нөгөөтэйгүүр цаазаар авах ялаас айж сүрдэх нь бүр ч эсрэг үр дүн авчирдаг. Цаазын ялаас айсан гэмт хэрэгтэн “би дүүрсэн хүн” гэсэн сэтгэхүйгээр хандаж хохирогчоосоо гадна уг гэмт хэргийг харсан бүх гэрчийг устгахыг оролддог. Гэмт хэрэгтнийг баривчлах, яллах, шийтгэх нь гэмт хэргээс сэргийлэх найдвартай хамгаалалт болдог.

2. Цаазаар авах ял нийгмийн эмзэг бүлгийнхэнд илүү оноогддог: Цаазаар авах ялаар шийтгэгдсэн хүмүүсийн дийлэнх хувь нь амьдралын түвшин доогуур, эмзэг бүлгийн иргэд байдаг. Учир нь тэд Үндсэн хуулиар олгогдсон өөрийгөө хамгаалах, хууль зүйн туслалцаа авах зэрэг эрхээ мөнгө байхгүйн улмаас эдэлж чаддаггүй. Өнөөдөр Монголд хөдлөшгүй баримт нотолгоогоор хүний гэм буруутайг тэр бүр тогтоож чадахгүй байна. Гэрчийн мэдүүлэг хөдлөшгүй баримт нотолгоо болж чаддаггүй. Хэн ч үгсэн хуйвалдаад нэгнийхээ эсрэг мэдүүлэг өгч болно. Манай нотлох баримт бүрдүүлэх арга ихээхэн хоцрогдсон, шинжлэх ухааны ололт дэвшлийг ашиглаж чадахгүй байгаа гэдгийг судлаачид сануулсаар байна.

3. Шүүхийн алдаатай шийдвэр хэлмэгдүүлэлт авчирдаг. Цаазаар авах ялыг оноохдоо гэмгүй иргэний амийг хууль шүүхийн ажиллагааны алдаанаас болж төр егүүтгэсэн байх, эсвэл егүүтгэх шахаж байсан зэрэг шүүхийн ноцтой алдаанууд гарч байсан удаатай. Тухайлбал Завхан аймгийн харъяат Ч.Эрдэнэ-Очирыг 6 жил 8 сар 23 хоног мөрдөн шалгаж, 6 удаа прокурор түүнд яллах дүгнэлт бичиж, 3 удаа шүүх түүнд цаазаар авах ял оноосон байдаг. Харин дээд шатных нь шүүхийн магадлангаар түүний хэрэг хэрэгсэхгүй болсон. Нийслэлийн Баянзүрх дүүргийн нутаг дэвсгэрт гарсан хүн амины хэрэгт Монгол Улсын 5 иргэн сэжиглэгдэж тус бүр 207-1252 хоног хоригдсон байдаг. Тэр тавын дөрөвт нь шүүхээс нэг удаа цаазаар авах ял оноосон. Харин эцсийн шатны шүүхийн шийдвэрээр тэдгээр нэр бүхий иргэд цаазаар авахуулах биш, үйлдсэн гэх хэрэг нь хэрэгсэхгүй болж цагаадсан. Нөхөшгүй алдаанаас зайлсхийх хамгийн оновчтой арга нь цаазаар авах ялыг бүх насаар нь хорих эсхүл тодорхой хугацаагаар хорих ялаар солих явдал юм. Өөрөөр хэлбэл гэмт этгээдийг баталгаатай шийтгэхийн тулд гэмгүй нэгнийг цагаатгах боломтой байлгахын тулд цаазаар авах ялыг халдаг. Хоригдож буй хүний гэм буруугүй нь нотлогдвол түүнийг суллаж болдог, гэтэл цаазлуулсан хүнийг дахин амьдруулах ямар ч арга байхгүй. Хууль дээдлэх зарчимд тулгуурласан хамгийн боловсронгуй хуулийн тогтолцоо ч гэсэн хууль зүйн алдаанаас ангид байж чаддаггүй. Хууль ёс алдаа дутагдалтай байсан цагт гэм буруугүй хүнийг цаазлах эрсдэл хэзээ ч арилахгүй.

4. Цаазаар авах ял нь хүчирхийллийг зогсоох талаар ямарваа нэг шийдэл санал болгохын оронд харин ч түүнийг бэхжүүлж байгаа хэрэг мөн. Төрөөс хүний амийг хороож байгаа нь хүч хэрэглэх явдлыг өөгшүүлж, хүчирхийллийн тойргийг бий болгодог. Төр хүний амийг хороож байгаа нь хүний амь нас ямар ч үнэ цэнэгүй болохыг бусдад харуулж бас сургаж байна. Цаазаар авах ял бол төрийн зүгээс шийдвэрлэж чадахгүй байгаа нийгмийн асуудлаа төмөр нүгээр гарган, хүчирхийллийн

аргаар түргэн шийдэх гэсэн оролдлого юм. Харин өнөөдөр хорих байгууллагуудын шинэчлэлийг хийх хэрэгтэй байна. Хорих байгууллагын зорилго бол хүнийг гэмшүүлэх, ойлгуулах, хүмүүжүүлэх, өөрчилж нийгэмд нь буцаан аваачих явдал юм. Өнөөдөр манайд нийгмийн хамгийн идэвхитэй хэсэг болох 18-60 хүртэлх насны эрэгтэйчүүдэд цаазаар авах ял дангаараа ногдож байна. Энэ насны эрэгтэйчүүдийг засан хүмүүжүүлэх талаар төрөөс маш бага анхаарч байгаа юм. “Мунхаг хүн нэгийг ална. Мунхаг төр дахиад нэгийн амийг хорооно” гэсэн үг байдаг.

5. Төр “Хүн байхгүй бол асуудал байхгүй” хэмээн хандаж байгаа нь шударга бус байна. Гэмт этгээдийг цаазалсанаар төр асуудлыг хаадаг. Гэтэл хүнээ алдсан гэр бүлийн уй гашуу барагдахгүй. Тэдэнд “Та нарын хүсэлтийн дагуу амийг амиар сольсон” хэмээн хэлээд хэргийг дуусгадаг. Харин цаазаар авах ялыг халсанаар хохирогчийн нөхөн төлбөрийн асуудал, ялтныг гянданд тохирсон хөдөлмөр эрхлүүлэх замаар насан туршид нь төлбөрийг барагдуулах зэрэг бусад эдийн засгийн шийтгэлийн хувилбаруудыг хэрэгжүүлэх боломж нээгдэнэ.

6. Цаазаар авах нь хүний амийг санаатайгаар, онц хэрцгийгээр бүрэлгэж байгаа хэрэг мөн. Цаазаар авах ялын гүйцэтгэл нууцаар явагддаг. Хэнийг хэзээ яаж хороосныг хэн ч мэддэггүй. Ар гэрийнхэн нь ядаж цаазлагдах өдөр цагийг нь хэлээд өгөөч зул асаая гэж гуйдаг. Шарилыг нь аваад оршуулья гэдэг. Гэтэл ямар ч тийм боломж байдаггүй ба бүх зүйл хүний ёсноос гадуур явагддаг. Цаазаар авах ялын гүйцэтгэлийг тойрсон нууцлалын асуудал нь харгис хэрцгий, хүнлэг бус, нэр төрийг нь доромжлон харьцаж, шийтгэж байгаа явдал хэмээн хүний эрхийн олон судлаач шинжээч, бие бүрэлдэхүүн үзсэн байдаг.

7. Цаазаар авах ялыг тогтолцоондоо байлгасаар байх юм бол энэ ялыг улс төрийн зорилгоор ашиглах боломж нь улс төрчдийн гарт орж ирдэг. Төрийн нэрийн өмнөөс гэсэн мөртлөө олны нүд, хараа хяналтаас нууц далд байлгаж хороодог энэ ялыг халах нь туйлын зөв шийдэл юм. Иргэдээс цаазаар авах ялын талаархи мэдээллээ нуух нь байж боломгүй дарангуйллын хэлбэр мөн. Улс төрчид ихэнхдээ энэ дарангуйллаа хадгалах гэсэндээ цаазаар авах ялыг халах эсэх асуудлаар бүх нийтийн асуулга явуулах хэрэгтэй, иргэдийн ихэнх нь дэмжиж байна гэсэн үндэслэлгүй шалтаг хэлдэг.

8. Цаазаар авах ялыг халахын төлөөх дэлхий нийтийн хөдөлгөөнөөс Ардчилсан Монгол улс хоцрох ёсгүй. Өнөөдөр дэлхийн улс орнуудын гуравны хоёроос илүү буюу 139 гаруй улс цаазаар авах ялыг хуульдаа болон практикт халсан ба 58 улс хэрэглэж байгаа ч жил ирэх тусам энэ ялыг халж байгаа улс орнуудын тоо нэмэгдсээр байгаа ба 2009 онд 18 улс оронд л цаазаар авах ялыг гүйцэтгэжээ. Европ ба Төв Ази, Америк тив (АНУ бусад), нь бүхэлдээ шахуу цаазын ялаас татгалзаад байна. Африк Холбооны улсууд цаазаар авах ялыг халах асуудалд нааштай хандаж үндсэн хуулиндаа өөрчлөлт оруулах замаар цаазаар авх ялыг халах боломжийг бий болгож байна. 2009 онд Бурунди Того улс цаазаар авах ялыг халжээ. АНУ-ын 15 муж улс цаазаар авах ялыг халсан ба хэрэглэж байгаа 35 муж улсын 10 нь сүүлийн 10 жилд нэг ч цаазаар авах ялыг гүйцэтгээгүй байна. Цаашид энэ ялыг бүрэн дүүрэн халах талаар олон муж улсад хэлэлцэж байна.

9. Цаазаар авах ял нь хэрцгий, хүнлэг бус, гутаан доромжилсон ял шийтгэл мөн гэдгийг олон улс хүлээн зөвшөөрч, дэлхий даяар цаазын ялаас татгалзахыг уриалсан тогтоолыг НҮБ-аас 2007, 2008 онд гаргасан байна. НҮБ-ын Тусгай Илтгэгч 2005 онд Монгол улсад айлчлахдаа цаазаар авах ялыг халахыг зөвлөмж болгосон.

10. Цаазаар авах ялыг тухайн улс үндэстний бүх хүмүүсийн нэрийн өмнөөс гүйцэтгэдэг. Тиймээс хүн бүр цаазаар авах ял гэж юу болох, энэ ялыг хэрхэн яаж хэрэглэж байгааг, тэдэнд яаж нөлөөлж болохыг, хүний үндсэн эрхийг хэрхэн зөрчиж байгаа талаар бүгдийг нь мэдэх ёстой.

11. Цаазаар авах ял нь хуулиас гадуур хүний амь хороохтой адил хүний амьдралын үнэ цэнийг үгүйсгэсэн хэрэг бөгөөд амьд явах эрхийг зөрчиж байгаа нь Хүний Эрхийн Түгээмэл Тунхаглалд заасан бүх эрх биелэх үндсийг үгүй хийж буй юм.

Дүгнэлт

Монгол Улсын Эрүүгийн хуульд заасан онц хүнд гэмт хэрэг үйлдсэний учир шүүхийн хүчин төгөлдөр тогтоолоор ялын дээд хэмжээ оногдуулахаас бусад тохиолдолд хүний амь нас бусниулахыг хатуу хориглоно гэж заасан байдаг ба ялын дээд хэмжээ буюу цаазаар авах ял нь хүн бүр амьд явах эрхтэй гэх эрхийг зөрчиж буй хүний эрхийн эсрэг үйлдэл болж байна.

Энэ эрхийг олон улсын эрх зүйн хувьд улам баталгаажуулж хүн бүр амьд явах салшгүй эрхтэй, энэ эрхийг хуулиар хамгаалах ба хэний ч амь насыг дур мэдэн бусниулж болохгүй, цаазаар авах ялыг цуцлаагүй улс оронд уг ялыг зөвхөн онц хүнд гэмт хэрэг үйлдсэний учир төрлөөр устгах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, тийм гэмт хэрэг үйлдэгчдийг шийтгэх зориолгоор тухайн гэмт хэрэг үйлдэх үед хүчинтэй байсан хуулийн дагуу тухайн этгээдэд оногдуулж байна.

Энэхүү цаазаар авах ял нь хүний эрхэд халдаж буй нэг хэлбэр гэж үзвэл, дараах үндэслэлүүдийг баримтлан цаазаар авах ялыг хална. Үүнд:

- Цаазаар авах ял гэмт хэргийн гаралтыг бууруулдаггүй;
- Цаазаар авах ял нийгмийн эмзэг бүлгийнхэнд илүү оноогддог;
- Шүүхийн алдаатай шийдвэр хэлмэгдүүлэлт авчирдаг;
- Цаазаар авах ял нь хүчирхийллийг зогсоох талаар ямарваа нэг шийдэл санал болгохын оронд харин ч түүнийг бэхжүүлж байгаа хэрэг мөн;
- Цаазаар авах нь хүний амийг санаатайгаар, онц хэрцгийгээр бүрэлгэж байгаа хэрэг мөн;
- Цаазаар авах ял нь хуулиас гадуур хүний амь хороохтой адил хүний амьдралын үнэ цэнийг үгүйсгэсэн хэрэг бөгөөд амьд явах эрхийг зөрчиж байгаа нь Хүний Эрхийн Түгээмэл Тунхаглалд заасан бүх эрх биелэх үндсийг үгүй хийж буй юм гэх мэт өгүүлэлийн үндсэн хэсгүүдэд дурдсан бусад үндэслэлүүд хамаарч байна.

Санал

1. Цаазаар авах ял нь хэрцгий, хүнлэг бус, гутаан доромжилсон ял шийтгэл мөн гэдгийг олон улс хүлээн зөвшөөрч, дэлхий даяар цаазын ялаас татгалзахыг санал болгож байгаа тул цаашдын хөгжлийн чиг хандлагадаа энэхүү саналыг үндэслэх;
2. Цаазаар авах нь хүний амийг санаатайгаар, онц хэрцгийгээр бүрэлгэж байгаа хэрэг гэдгийг хүн бүрийн ухамсарын түвшинд суулгаж, цаазаар авах ялыг эргэн сэргээх хүсэлтэй иргэдэд цаазаар авах ял гэмт хэргийн гаралтыг бууруулдаггүй гэдгийг ухуулан тайлбарлаж үүнийг хүний амьдралын үнэ цэнийг үгүйсгэсэн амьд явах эрхийг зөрчиж байгаа хэрэг гэдгийг таниулах үйл ажиллагааг иргэдэд чиглүүлэн явуулах зэрэг ажлуудыг санал болгож байна.

Ашигласан материалын жагсаалт:

1. Г.Сүхбаатар. Монголын эртний түүх судлал 1 боть. Монголчуудын эртний өвөг. УБ. 2000 он
2. Д.Баярсайхан. Эрх зүйн сэтгэлгээний орчин цагийн асуудал. УБ. 2012 он
3. И.Дашням. Монгол Улсын төр, эрх зүйн түүх. Тэргүүн боть. УБ. 2005 он
4. Э.Авирмэд, Д.Дашцэдэн. Дурдсан бүтээл. УБ., 1997 он
5. Б.Амарбаясгалан. Цаазаар авах ял: Олон улсын болон Монголын эрүүгийн эрх зүйн уялдаа холбоо. Докторын диссертаци. УБ., 2013 он
6. Сайшаал. Чингис хааны товчоон. Дэд дэвтэр. УБ . 2004 он
7. Ж Вернадский. Чингис хааны их засгийн судалгаа. УБ.. 1992 он
8. Гильом де Рубрук. Дорно этгээдэд зорчсон минь. УБ.. 1998 он
9. Плано Карпини. Монголчуудын түүх. УБ.. 1998 он
10. С.Жалан-Аажав. Дурдсан зохиол. УБ., 1958 он
11. Монгол Улсын эрүүгийн хууль тогтоомжийн түүхэн уламжлал. УБ , 2011 он
12. А.Мөнх-Эрдэнэ. Монгол Улсын эрүүгийн эрх зүй дэх цаазаар авах ялын эрүүгийн эрх зүйн зохицуулалтын зарим асуудал /магистрын дипломын ажил/. УБ.. 2008 он

13. Б.Содовсүрэн. Дурдсан зохиол. УБ., 1969 он
14. Монгол Улсын Үндсэн хууль. УБ., 1992
15. Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал
16. Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пакт - Хүний эрх: Олон улсын гэрээ хэлэлцээрүүдийн эмхтгэл. НҮБ. УБ.. 1992. 3. 9 дэх тал
17. Монгол Улсын Үндсэн хуулийн тайлбар. УБ., 2009. 69 дэх тал

ХАВСРАЛТ

Дэлхий даяар 2016 онд нийт 1032 цаазын ял гүйцэтгэсэн нь өмнөх оныхоосоо 37% -иар буурсан үзүүлэлт юм.

Иран, Саудын Араб, Ирак, Пакистан, Хятад зэрэг улс дэлхийд цаазаар авах ялын гүйцэтгэлээр тэргүүлсэн хэвээр байна.

2006 оноос хойш анх удаа АНУ тэргүүлэх таван улсад багтаагүй бөгөөд цаазаар авах ялын гүйцэтгэл жилбүр буурсаар байна.

Бенин, Науру улс цаазаар авах ялыг бүрэн халсан бол, Гвиней улс ердийн гэмт хэрэгт цаазаар авах ялыг халчихаад байна.

Хятад улсын цаазаар авах ялын хэрэглээ нь тус улсын нууцын нэг хэвээр байгаа ба жил бүр мянга мянгаар нь цаазалсаар байгаа тухай Эмнести Интернэшнл өнөөдөр хэвлэн гаргаж буй 2016 оны цаазаар авах ялын талаарх дэлхийн тоймдоо өгүүлсэн байна.

Хятадын эрх баригчид шүүхийн ил тод байдалд дэвшил гаргаж байгаа тухайгаа хэд хэдэн удаа мэдэгдэж байсан ч цаазаар авах ялын гүйцэтгэлийн талаарх цочирдом тоо хэмжээгээ далдлахын тулд нууцалсаар байгааг "Эмнести Интернэшнл"-ийн судалгаа харууллаа.

Хятадаас гадна дэлхийн улс орнууд 2016 онд 1032 цаазаар авах ял гүйцэтгэжээ. Хятад улс бусад орнуудын нийлбэр дүнгээс илүү олон цаазаар авах ял гүйцэтгэсэн бол АНУ анх удаа 2016 онд түүхэндээ хамгийн бага цаазаар авах ял гүйцэтгэлээ.

“Хятад дэлхийн тавцанд тэргүүлэгч байхыг хүсдэг ч дэлхийн бусад орнуудаас илүү олон хүнийг цаазалж хамгийн муу замаар тэргүүлж байна. Хятадын засгийн газар шүүхийн ил тод байдал, нээлттэй байх асуудалд хойрго хандаж, бодит үнэнийг нуун далдалсаар байна. Ихэнх улс орнууд өнгөрсөн хугацаанд төрийн нэрийн өмнөөс цаазлахаа зогсоосон. Гэвч цөөн хэдэн улс л цаазаар авах ялыг үргэлжлүүлэн гүйцэтгэж байгаа ба дөрвөн улс нийт гүйцэтгэлийн 87 хувийг хэрэгжүүлсэн нь цаазаар авах ял нэг их удаан оршин тогтнохгүйг харууллаа.

Хятад улсын шүүх тогтолцоонд нуух зүйл байхгүйн нотолгоо бөгөөд “цаашид нээлттэй байхад чухал алхам” хэмээн сурталчилж байсан үндэсний шүүхийн онлайн мэдээллийн санд нь олон зуун цаазаар авах ялтай хэргүүд ороогүй байгааг Эмнести Интернэшнлийн судалгаа илрүүлсэн. 2014-2016 оны хооронд хамгийн багадаа 931 (нийт гүйцэтгэлийн өчүүхэн хэсэг) хүн цаазлагдсан тухай олон нийтэд мэдээлсэн ч тэдний зөвхөн 85-ийг нь л Хятад улс мэдээллийн сандаа байршуулжээ.

Хамгийн багадаа мансууруулах бодистой холбоотой хэргээр 11 гадаадын иргэн цаазаар авахуулсан тухай мэдээллийн хэрэгслээр цацсан ч үүнийг мэдээллийн санд оруулаагүй байна. Мөн “терроризм” болон мансууруулах бодистой холбоотой олон гэмт хэргийг орхигдуулсан байна.

Хятад улсад сүүлийн хэдэн жил хийгээгүй хэргийнхээ төлөө цаазлуулсан хүмүүсийн тоо нэмэгдсээр байгаа нь түгшүүр төрүүлж байна. 2016 оны 12-р сард Ардын Дээд Шүүхээс шударга бусаар шүүгдэн цаазлуулсан Ни Шүбиний хэргийг цагаатгасан. Түүнийг 21 жилийн өмнө 20 настайд нь цаазалжээ. 2016 онд Хятадын шүүх цаазаар авах ялтай дөрвөн хүнийг гэм зэмгүй болохыг тогтоож ялыг хүчингүй болгосон.

Малайз улс ч мөн цаазаар авах ялыг нууцалсаар байна. 2016 онд парламентаас шахалт үзүүлсний улмаас 1000 гаруй хүн цаазаар авах ялтай байгаа ба 2016 онд есөн хүн цаазлуулсан тухай мэдээллийг ил болгосон нь өмнөх тоо баримтаас хол зөрүүтэй байв.

АНУ 2016 онд 20 цаазаар авах ял гүйцэтгэсэн нь 1991 оноос хойш бүртгэгдсэн хамгийн бага тоо бөгөөд 1996 оныхоос 2 дахин, 1999 оныхоос бараг 5 дахин бага байлаа. 2009 оноос хойш цаазаар авах ял гүйцэтгэх нь жил бүр буурч байна. Гэвч АНУ-д цаазаар авахуулах ялтай 2832 хүн байна.

2016 онд АНУ-ын таван муж цаазаар авах ял гүйцэтгэсэн. Үүнд, Алабама-2, Флорида-1, Жоржиа-9, Миссүри-1, Техас-7 ял гүйцэтгэснээс харвал 2016 онд цаазаар авах ялын нийт гүйцэтгэлийн 80 хувийг Техас болон Жоржиа мужууд хэрэгжүүлсэн байна. Харин Арканзас болон нийт 12 муж цаазаар авах ялыг халахаар сүүлийн 10 гаруй жилийн турш нэг ч ял гүйцэтгээгүй байна.

А.Анударь (30 нас), эрх зүйч:

Цаазаар авах ялыг арга зам гэж харж, дэмжиж, өөгшүүлж байгаа хүмүүст маш их харамсч байна. Энэ бол гол асуудал болох хүчирхийллийн соёл, жендерт суурилсан хүчирхийллийн асуудлаас маш хол, шууд холбоогүй тиймдээ ч хэзээ ч шийдэл болохгүй, харин ч эсрэгээрээ хүчирхийллийн соёлыг бэхжүүлсэн бодлого... Үүн дээр нь дөрөөлөөд, олон нийтийн захиалга мэтээр зарим нь улс төр хийнэ. Гэтэл бид хүчирхийлэлгүй, аюулгүй нийгмийг л хүсэж байгаа болохоос хэрэг гардаг, хийснийг нь алчихдаг тэгээд ханачихдаг нийгмийг хүсэж байгаа биш биз дээ...

Э.Ананда (26 нас), IT инженер:

Цаазын ял сэргээлээ гээд ухамсарт нь юм орохгүй байх өө. Харин ч цаазлуулчих вий гээд хэрэгтний хамаатан садан ойр тойрныхон нь хэргүүдийг нууж хав дарах нь ихсэх байх. Харин Япон шиг бүх төрлийн гэмт хэрэгтнүүдийг мэдээ, сонин, сайтаар овог нэр устай нь ӨДӨР ТУТАМ зарлаад сонордуулаад байвал ичиж магадгүй.

Э.Очхүү (26 нас), Инженер:

Цаазын ял бол боловсролын хэм хэмжээг илэрхийлж байгаа юм их л харанхуй хүмүүс дэмжээд байна уу гэмээр харагдаж байна. Бүх насаар нь хорих чанга дэглэмтэй гээд харах өнцөг олон шүү дээ яагаад цаазын ял гэж. Цаазын ял дэмжигчид Монголын төрд байна гэдэг тун харамсалтай. Тэд хүчирхийлэгчдээс дутахгүй зэрлэг улсууд байна. Өөр үг алга! Цаазын ял МОНГОЛ төрийн нэрийн өмнөөс хийгддэг!

Т.Туяажаргал, “Ээлтэй ертөнц” ТББ-ийн тэргүүн:

Олон хүн яг над шиг “Хүүхэд хүчирхийлэгчдийг цаазлая!!!” гэсэн зургийг нүүр зургаа болгон хэрэглэж байна. Цаазын ял гэдэг хамгийн харгис, хүний эрх талаас яривал байж боломгүй зүйл.

Гэхдээ. . Хүчирхийлэл үйлдэгч этгээд цочирдоосой. Энэ олон хүн, нийгэм тэдэнтэй эвлэрэхгүй, үзэн ядаж байгааг тэд мэдрэх ёстой гэж ингэж сольсон. Хүчирхийлэл үйлдэгч зэрлэгшсэн адгууснууд өөрсдөө энэ зүйлийг нийгмийн энэ үйлдлийг тархиндаа зүрхэндээ мэдэртэл.

Б.Билгүүн (27 нас), График дизайнер:

Би цаазын ялыг сэргээнэ гэсний эсрэг байр суурьтай байгаа. Яагаад гэхээр энэ чинь буцаад хөгжлөөр нэг алхам ухарч алхаж байгаатай адил шүү дээ. Амийг амиар солиод үхсэн хүн эргээд сэрэхгүй, үйлдсэн хэрэг нь буцаад ухрахгүй. Харин ч цаазын ялтай оронд хүнд гэмт хэрэг их байдаг

талаар уншиж байсан юм байна. Аль будангуй, гэмт хэрэг гаарсан байх үед цаазын ял байж л байсан шүү дээ, дээрдсэн юм байсан юм уу. Харин ч тэрнээс өдий хүртэл хөгжиж, соёлжиж түүнийг даган гэмт хэргийн тоо буурсаар ирсэн шиг нийгмийн ухамсарт чиглэсэн ямар нэгэн зөв шийдвэр гаргаасай.

Б.Баясгалан (31 нас), “Тагтаа павлишинг”-ийн үүсгэн байгуулагч:

Аймшигт алуурчид, жигшүүрт этгээдүүдийг өмөөрч хаацайлсандаа цаазлалгүй хориод байдаг юм биш л дээ. Шүүн таслах процедур өөрөө төгс биш учраас, хилсээр хүнийг цаазалчих явдал өдий төдий гардаг учраас, чухам хүний амийг хилсээр тасалчихвал эргүүлж амьдруулах ямар ч аргагүй учраас л цаазыг цааш нь тавьж, бүх насаар нь хорих, чанга, сул дэглэмтэй хорих зэргээр хийсэн хэрэгт нь тохирсон ял өгдөг. Цаазын ялаас татгалзах явдлын цаад санаа нь аймшигт этгээдүүдийн амийг аврахад бус гэмгүй хүмүүсийн амийг хилсдүүлчихгүйд л байдгийг энэ хүмүүс ойлгоосой.

Түүнээс биш жигшүүрт хэрэг үйлдээд, тэр нь хүн амины, хүчингийн, хүн ёсноос даанч гажууд хэрэг байгаад шоронд орж байгаа этгээдүүд бол амьдралынхаа цаг минут тутмын тарчлалаар ялаа үүрнэ. Гялс хийгээд үрэгдчих үхэл бол харин ч амархан шийтгэл.

Б.Есүй (23 нас), Хуур Мюзик Групп ХХК Менежер:

Би хүний эрхийн төлөө ажиллана гэж багаасаа боддог байсан. Намайг эмзэг бүлгийн хүүхдүүдийн зусланд сайн дураараа 10 жил багшлах хугацаанд 5, 10тай эгч дүү хоёрыг төрсөн аав өвөө нь хүчиндсэн хэрэг, мөн ОБЕГ-ын ажилтан эргүүлд гарч байхдаа цасан шуурганаар овоо даваад хот орж зах дээр ажиллахаар явж байсан 11-тэй охиныг хүчиндсэн гэх мэт аймшигтай хэргүүдийн тухай сонсож байсан. Тэр хүүхдүүдийг би бүгдийг нь харж, уулзаж байсан. Шөнө орондоо ороод тэднийг бүр өрөвдөөд уйлдаг байсан.

Үнэхээр харахаас өр өвдөж нүд халтирам хүүхдийн гэнэн хөөрхөн ааш, нүдний гал цог юу байдаг юм бүгд байхгүй аль хэдийн хамгийн аймар бүхнийг үзээд туулсан царай байр байдлыг нь хараад ёстой болдог бол хэрэгтнүүдийг нь өөрийн гараар алчихмаар санагддаг байсан. Багаасаа тиймэрхүү нөхцөл байдал хэргүүдийн хохирогчдыг олон удаа харсан болохоор би хүүхдийн эрхийн төлөө ажиллана гэж бодож бас цаазын ялыг дэмжиж хэт их сэтгэлийн хөөрөл уур хилэндээ цааулах ёстой муусайн юмнуудыг л гэж боддог. Гэхдээ өнөө өглөө Энхжаргал эгчийн постноос нээрээ цаазлуулахаас айж эмээх хирээр гэмт хэргийн нуулт ихэснэ, хээл хахуулиар өөрийгөө өмгөөлөх арга заль буруу шүүлт ихэсэх юм биш үү гэж бодож эхэллээ л дээ. Цаазын ял сэргээхийн үр дагавар бүрийг сайн судлаасай. Гэм хэргийн эрт илрүүлэлт, урьдчилан сэргийлэлтээ сайжруулаасай гэж хүсч байна.

Д.Дэлгэрсайхан (18 нас), Оюутан:

Энэ асуудлаар мэдээлэл, мэдэгдэхүүн их дутмаг. Гэхдээ өнгөцхөн харвал цаазын ялыг аль аль талаас нь л харж байна. Илүү их мэдээлэлтэй болж байж л аль нэг талыг барьж, үзэл бодлоо хэлж чадах байх. Зарим тохиолдолд хэрэгтэй, гэхдээ тэрийг буруугаар ашиглавал яах бол гэсэн айдас бага зэрэг байна.

Х.Номингэрэл (32 нас), Эрх зүйч, судлаач:

Хохирогч хамгааллын цогц тогтолцоо, хүчирхийллийг өөгшүүлж буй соёлыг өөрчлөх, урьдчилан сэргийлэх тухай мартагдав, цаазын ялын тухай яриа болоод хувирчхав. Цаазын ял ба хүчирхийлэл хоёрын харилцаа нь нөгөө тэмээ гэхээр ямаа гэв гэдэг шиг л зүйл.

Ц.Анужин (22 нас), Сурвалжлагч:

Саяхан гарсан 5 настай охиныг хойд эцэг нь хүчиндсэн хэргээс сэдэлжиж цаазын ялыг сэргээх хүсэлтэй хүмүүс олон байгааг олон нийтийн сүлжээнд үзэл бодлоо илэрхийлсэн байдлаас харж болохоор байна. Би хувьдаа цаазын ялыг сэргээхийг дэмжиж байна. Манайх цаазын ялыг халсан 97 дахь орон болж байсан бол удахгүй нийгмийг цочроосон онц хүнд гэмт хэрэг, бага насны хүүхдийн хүчирхийллээр дээгүүр байр суурь эзэлж явах вий дээ... (Бага насны охид хүчирхийлэлд өртсөн маш олон хэрэг мэдэгдээгүй, мэдэгдсэн ч дарагдаж, дарамтад орж олон нийтэд мэдэгдэхгүй өнгөрч л байна). Шулуухан хэлэхэд гэмшиж, эсвэл тарчилж, өөрөө амиа хорлохыг нь хараад суух хэнд хэрэгтэй

юм бэ. Адгийн алуурчны гэмшил, зовлон тэр шорондоо, тэр хүнтэйгээ дуусна. Нийгэм цэвэрлэгдэхийг хүсээд байна шүү дээ. Дээрээс нь яах аргагүй хохирогч хамгааллын цогц тогтолцоо, урьдчилан сэргийлэх ажлууд, ёс суртахууны асуудал яригдах байх л даа.

Бас нэг зүйл, санаанд оромгүй аймшигтай гэмт хэргүүд гарч, яасан ийснийг нь бараг дүрслээд (5 настай охины хэрэг дээр ч гэсэн ялгаагүй) олон нийтийн сүлжээгээр цацаж байна. Гэтэл түүнийг чинь биелүүлэх, туршиж үзэх бодол сэдэлтэй, адгийн хүмүүс маш олон байгааг бас бодолцоосой.

Э.Энхцацрал (24 нас), Сургалтын менежер:

Цаазын ял оноолоо гээд тэр хүн араатан зан, хүнээс гарамгүй зүйл хийснээ ойлгохын завдалгүй хорвоог орхиж, харин энд хохирсон хүмүүс сэтгэлзүйн гүн шархтай, цаашлаад бүр эмгэгтэй болоод үлдэж байгаа юм. Тэгэхээр насан туршид хорьж, хамгийн хэцүү хүнд хүчир ажил хийлгэсэн нь дээр юм шиг. Гэхдээ бид хийснийх нь дараа биш хийхээс нь өмнө урьдчилан сэргийлж, ийм байдалтай одоог үдэж, ирээдүйг угтмааргүй байна. Бид дорвитой хөдлөх хэрэгтэй.

Б.Баттогтох (23 нас), Зураач:

Миний бодлоор цаазын ял хэтэрхий энэрэнгүй ял юм шиг санагддаг. Үүний оронд тэнд хүнд хийсэн бүх гэм бурууг нь мэдрүүлж ойлгуулж албадан хөдөлмөрлүүлж, хүмүүс айгаад хийдэггүй хортой, хүнд нөхцөлд ажил хөдөлмөрийг хийлгэх хэрэгтэй. Хүнд маш хүндээр сэв суулгачхаад шууд цаазлуулах нь хэрэггүй гэж бодож байна. Гэхдээ Монгол Улс чинь ардчилсан, хүнлэг орон биш гэж үү. Саараасаа сайхан нь их шүү дээ. Саяхан болсон гэмт хэрэг дээр яг яагаад ийм байдалд хүрснийг маш сайн судалж үзэх хэрэгтэй байх. Хойд эцэг, хойд эх гээд л... Маш олон талаас нь харах хэрэгтэй байх.

З.Батхуяг (25 нас), Сэтгүүлч:

Асуудлын гол нь ЦААЗААР аваад бүх асуудал шийдэгдчихгүйд, эргээд хэвэндээ орохгүйд л байна. Нийгэм тэр аяараа ЦААЗЫН ЯЛЫГ СЭРГЭЭ гэж шаардаж байна. Үүнийг сэргээгээд хэдэн хүнд гэмт хэрэгтнүүд л Монгол улсын нэрийн өмнөөс үхнэ. Өөр юу ч өөрчлөгдөхгүй. Хүмүүсийн ийм хүслийг дэмжээд тус ялыг сэргээх гэж байгаа бол Ерөнхийлөгч, Монголын төр жинхэнэ буруу юм хийх гэж байна. Нийгмийн туйлширсан хүслийг хангахын тулд сэтгэл хөдлөл уур уцаарыг өөр учгаар тайлж, тайтгаруулах ёстой. Төр нь иргэнээ хийсэн алдааных нь төлөө алдаг байж хэрхэвч болохгүй. Алахын оронд чанд хатуугаар шийтгэдэг байх ёстой. Бүх насаар нь чанга дэглэмтэй хорих ангид хорих, иргэний харьяатаас бүх насаар нь хасч хүнд хөдөлмөр эрхлүүлэх гэх мэтээр гэмт этгээдийг шийтгэх арга олон бий.

С.Долгио (30 нас), Хувиараа бизнес эрхлэгч:

Цаазын ял бол шийдэл биш. Тэр статистик харж байхад гэр бүл, ойр дотнын хүмүүс их хувийг эзэлж байна лээ. Тийм болохоор харин ч далд хэлбэр лүү шилжүүлнэ. Тэр хөнгөлдөг арга бол байж болох ч бас төгс шийдэл биш. Гэмт хэрэг зэрлэгшиж байгаа нь амьдралын төвшин доройтож байгаагийн тод илрэл шүү дээ.

Бага насны хүүхэд бэлгийн хүчирхийлэлд өртсөн тохиолдол он гарснаас хойш 298-д хүрч бүртгэгджээ. Насны хувьд 2-7 настай нялх амьтад байгаа юм. Энэ тоо бол Хүний эрхийн үндэсний комисст бүртгэгдсэн тоо. Харин үүний цаана бүртгэгдээгүй хэчнээн хэрэг гарсныг хэлж мэдэхгүй нь. Мөн анхаарал татах өөр нэг тоо бол 12-17 насны 1613 эх амаржсан гэсэн дүн мэдээ юм.